

RESTURILE DE ANIMALE DINTR-O GROAPĂ NEOLITICĂ TIMPURIE DIN OLTENIA

de ALEXANDRA BOLOMEY

Satul Locusteni (com. Daneți, jud. Dolj) a devenit o localitate bine cunoscută în lumea arheologică datorită cimitirului daco-roman biritual (sec. II-III e.n.), situat pe malul stâng al pârului Predeștilor și cercetat exhaustiv în anii 1969-1975¹. Cu această ocazie, în perimetrul necropolei s-au scos la iveală și urme răzlețe de locuire din vremea neoliticului timpuriu (cultura Starcevo-Criș). Printre ele se numără și groapa nr. 1 (S.I 1971), din care s-a recuperat materialul osos ce ne-a fost încredințat spre studiere și a cărui analiză ne propunem să o prezentăm².

Resturile de cultură materială atribuite neoliticului timpuriu nu au fost tratate până în momentul de față într-o publicație specială, dar, ocupându-se în treacăt de ceramică, M. Nica o încadrează pe criterii tipologice în faza a III-a de evoluție a culturii mai sus-amintite³.

Din punct de vedere geomorfologic, zona Daneți-Locusteni se află la limita dintre Câmpul Leu-Rotunda (= "pinten prelung pe care-l trimete spre sud Podișul Getic"⁴) și cea mai înaltă terasă a Jiului (= 70-110 m altitudine absolută = terasa Cîrcea, corespunzătoare terasei Petrișoru din Valea Dunării⁵).

Ca relief, zona are înfățișarea unui "peisaj colinar"⁶, creat de undulațiile largi și joase ale dunelor fosile de tip Băilești-Mîrșani-Pungina, peste care s-a instalat un strat de sol gros, care a favorizat o vegetație bogată și diversă⁷.

În ceea ce privește conservarea lor în depozitul geologic oasele s-au păstrat relativ bine, fapt ce a permis recuperarea unor fragmente fragile, cum ar fi cele de la animale foarte tinere, fragmente de sternebre etc. În mod neobișnuit, resturile de animale provin exclusiv de la mamifere: bovine (foarte probabil numai domestice), ovicaprine (ambele genuri), cerb, căprior și cîine (un singur os)⁸, (Tabel nr. 1)⁹.

Dat fiind că numărul speciilor este redus, cantitatea de material indeterminabil este mică și anume 2,200 kg indeterminabil față de 26,250 kg piese determinate (adică un raport de 1 : 13)¹⁰. Este adevărat că în acest caloul s-au considerat ca "determinate" coastele și vertebrele nediferențiate pe genuri, provenind în marea lor majoritate probabil de la bovine, dar unele posibil și de la cerb (Tabel nr. 2 și nota 9). De altfel, cantitatea mare de spărturi de vertebre, coaste, chiar și fragmente craniene, în comparație cu puține piese ale scheletului apendicular - și ne referim acum în mod special la bovine

Tabel nr.1⁹

Repartiția oaselor de mamifere pe segmente scheletice

	Bovine	Cervus	Capre- olus	Ovis	Capra	Ovica- prine	Canis fami- liaris
0	1	2	3	4	5	6	7
Craniu+maxilar	39	5		? 1		5	1
Dentiție sup.izolată	6	2					
Mandibulă	21 \pm 11	6				8 \pm 4	
Dentiție inf.izolată	1	1				1	
Scapulă	2		1	1			
Humerus	15	3	1				
Radius	11			? 1	3	1	
Ulna	6						
Carpale	5						
Metacarpale	9	1		1		1	
Coxal	7(\pm 7)			? 1			
Femur	12			1+ ? 1	1		
Patella	4						
Tibie	6	2	2			1	
Astragal	4	1					
Calcaneu	4	1		1			
Centrotare+ M.cunelf.	3+1	1		1			
Metatars	2						
Falanga I	12	1				1	
Falanga II	9						
Falanga III	8	SESAM.					
Metapodiu	7						
Atlas	12						
Axis	10(\pm 3)	? 1					
Vert.cervic. III-VII	12(\pm 22)						
Vert.dorsale	24	? 4					
Vert.lombare	17(\pm 1)	? 1					
Vert sacrale+ caud.	5						
Total :	274 \pm 11	25 \pm 6	4	5+? 4	4	18 \pm 4	1 = 334 \pm 21

(v. Tabel nr.1) - este o caracteristică a gropii nr.1 de la Locusteni. Neconcordanța numerică a fragmentelor dreapta-stînga în cazul pieselor perechi sugerează că în cadrul așezării neolitice timpurii această groa-

pă nu era singura folosită pentru depozitarea deșeurilor.

Tabel nr.2

Masa oaselor de mamifere

	Kg.	%
Bovine : craniu,mandibulă, dentiție	4,200	16
Bovine : oase membru toracic	5,100	20
Bovine : oase membru pelvin	6,300	25
Bovine ± cerb : vertebre	5,000	20
Bovine ± cerb : coaste	4,500	18
<hr/>		
Total :	25,100	-
- restul speciilor	1,150	-
- coaste animale talie mică	0,200	-

Analiza speciilor. Bovine. Cele aproape 300 piese de bovine provin de la minimum opt animale, apreciate pe baza mandibulelor. Rezultate apropiate au oferit numărul fragmentelor de atlas (NMI=7,dintre oare lipsește individul foarte tânăr) și fragmentele de numerus distal drept (NMI=6).

S-au obținut următoarele date privind vârsta de saorifiolu :

Vârsta	NMI	Piesă
naștere --- 3 săptămâni	1	mandibulă dreapta
6 luni --- 1 an	1	mandibulă stângă
1 --- 1 1/2 an	3	mandibule drepte
3 1/2 --- 4 ani	2	mandibule stângi
4 ani sau peste	1	mandibulă stângă

Absența grupelor dintre 1 1/2 an și 3 1/2 ani nu este sigură, deoarece un fragment de simfiză dreaptă păstrează un incisiv lateral în erupție ; se consideră că acest dinte erupe între 2-3 1/2 ani¹¹. Deoarece fragmentul este spart recent ar putea să nu fie o piesă independentă și, ca atare, ni s-a părut o dovadă insuficient de sigură pentru aprecierea unui individ în plus.

Puținele oase dimensionabile (Tabel nr.3) indică animale de proporție moderată. Termenul de "moderat" se folosește aici numai în comparație cu bovinele neoliticului timpuriu din Câmpia Română, în speță cu cele de la Cîrcea-La Hanuri¹² și Cîrcea-Viaduct¹³. Lățimile extre-

mităților articulare ale oaselor lungi - parametrii care au putut fi preluate mai frecvent - se încadrează în general în jumătatea inferioară a limitelor de variabilitate găsite până acum pentru neoliticul timpuriu din sudul României¹⁴. Totuși, un humerus întreg¹⁵ a înlesnit calcularea înălțimii la greabăn de 138,09 cm¹⁶, înălțime numai cu puțin mai mică decât a bourului preistoric din regiunile panonice (138,6 cm)¹⁷.

Este interesant că deși osul nu a fost spart, în diafiza lui s-a practicat o gaură ovală, de bănuț pentru sugerea măduvei.

Ovicaprine. Este foarte posibil ca numărul oaselor de rumegătoare mici să fie mai mare de 21-25 cîte sînt consemnate în Tabelul nr. 1. Avem în vedere o serie de spărturi provenind de la animale de talie mică, spărturi ce pot fi determinate uneori ca os, nu însă și ca gen. De aceea, pentru a evita orice confuzie posibilă (mai cu seamă cu căprioarul), aceste fragmente au fost excluse din calcul.

Cu siguranță comunitatea de la Locusteni posedă și oi și capre. În ce proporție erau unele față de celelalte este însă imposibil de stabilit. Aproape întotdeauna numărul de indivizi (sau numărul minim de indivizi) se apreciază pe baza fragmentelor mandibulare, mai precis, pe baza dentiției maxilarului inferior, care nu favorizează cîtuși de puțin distincția dintre cele două genuri.

În eșantionul de la Locusteni, sînt certe prezența a minimum unei capre (=radius distal drept și stîng, probabil perechi) și a una-două oi (femure distale drept-stîng probabil perechi, epifizate - deci peste 3-3¹/₂ ani, dar și un calcaneu cu tuberozitatea desprinsă - deci, sub 2¹/₂-3 ani)¹⁸. În schimb, din analiza dentiției mandibulare rezultă omorîrea a minimum 4 indivizi de următoarele vârste¹⁹:

Vîrstă	NMI
0-3 luni	1
6 luni- 1-2 ani	1
4-6 ani	2

Presupunînd că din grupa 4-6 ani unul din indivizi reprezintă genul Ovis și celălalt genul Capra (deoarece femurul, respectiv radiusul epifizate distal indică oricum vârste peste 3-3¹/₂ ani), puiul și animalul tînăr rămîn neidentificați ca gen.

Ca proporții oasele acestor rumegătoare sînt mici și gracile ca în tot neoliticul României. Numai patru oase au putut fi dimensionate: Capra: radius - lat. prox. = 31,6 mm ; lat artic. prox. = 30,3 mm ; DAP prox. = 16 mm ; radius : lat. dist. = 30 ; 30 ; lat. artic. dist. = 26,6 ; 27 mm. Ovis : femur : lat. dist. = 38 ; DAP. max. dist. = 42 mm.

Cerb. Totalitatea resturilor de cerb poate fi atribuită la minimum doi indivizi (după două mandibule drepte și probabil perechile lor stîngi). Pe baza gradului lor de uzură rezultă că animalele erau pe deplin mature (6-8 ani).

Tabel nr.3

Dimensiuni bovine

<u>Humerus:</u>	lat. distal	79	81	84	85	88
	lat. trohlee	78	(79)	80	78,5	84,6
	DAP.distal	82	82	87	83	89
<u>Radius:</u>	lat. proximal	84	89			
	lat. artic. prox.	77,5	80,5			
	DAP.prox	44	44			
	lat. distal	76	78	79		
	lat.artic.dist.	74	73	69		
	DAP.dist.	47	52,5	51		
<u>Metarp :</u>	lat.proximal	67				
	DAP.proximal	39,5				
	lat. distal	63,5	65,7			
	DAP. distal	35,8	37,3			
<u>Tibie :</u>	lat. distal	69	70,7			
	DAP. distal	50	52			
<u>Astragal :</u>	lungime laterală	68	74			
	lungime medială	64	68,5			
	DAP lateral	39	42,2			
	lățime maximă	49	51			
<u>Calcaneu :</u>	lungime maximă	140	144,3	144,5		
	lățime maximă	41	43			
<u>Phalanx I post :</u>	lungime periferică	65	66	71,6		
	lat. proximal	32	37	37,5		
	DAP proximal	36	36	41,3		
	lat.min. diafiză	26	25,5	40		
	DAP min.diafiză	19	19	21		
	lat.distal	28,5	29,5	34,7		
	DAP distal	23	26,7	25,5		

	Vârsta		
	1/2 - 1 an	1 - 1 1/2 an	
Mandibulă cu dentiție deciduală			
D ₂ -D ₄	63,3	67	69
Lungime D ₄	33	36	36
Lățime D ₄	14	14	14
Înălțime min. diastemă	-	22	-
Înalt. ant. D ₂	28,5	27,5	30

	Vârsta 3 1/2 - 4 ani				Peste 4 ani	
	dr.	st.	st.	dr.	dr.	st.
Mandibulă cu dentiție definitivă						
P ₂ -M ₃	-	161	154	-	151	151
P ₂ -P ₄	54	58	56	60	54	55
M ₁ -M ₃	-	100	98,5	-	95	97
lungime M ₃	-	40	41	-	43	41
lățime M ₃	-	15	16,3	-	15,7	16
Înălț. min. diastemă	31	28	-	-	30	30,5
Înălț. ant. P ₂	42	41,5	-	-	40	40,4
Înălț. P ₄ /M ₁	57	-	-	-	48,5	49
Înălț. post. M ₃	-	74	-	-	74	74,6

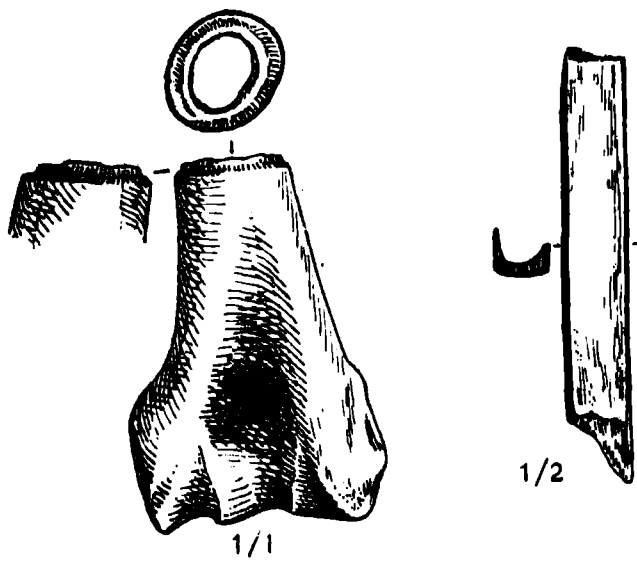

Fig.1.-Oase prelucrate: 1/1, humerus distal de căprior;
1/2, piesă din metatars de rumegător mic ?

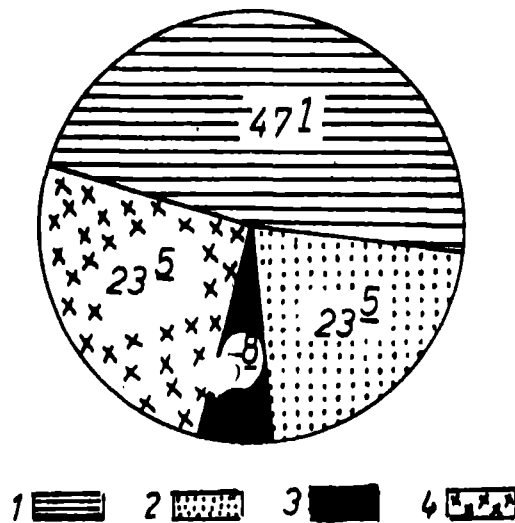

Fig.2.-Raportul dintre grupele de specii pe
criteriul NMI: 1, bovide; 2, ovicaprine;
3, alte specii; 4, cervide.

Căprior. Cele numai patru oase provin totuși de la minimum doi indivizi, avînd în vedere două tibii distale drepte.

O mențiune specială merită un fragment distal de humerus a carul diafiză a fost tăiată transversal cu multa măiestrie, șlefundu-i-se marginile. Piesa a servit probabil drept mîner unei unelte cu secțiune elipsoidală, adaptată canalului medular (fig.1/1).

În același context al pieselor din os prelucrate amintim și un fragment realizat dintr-o porțiune de diafiză a unui metapodiu de rumegător mic (ovicaprin sau caprior). Trei pereți ai osului au fost tăiați pe fața lor externă, astfel încît între ei să se constituie unchiul tăioasă (fig. 1/2).

Discuții. Pentru neoliticul timpuriu din România eșantionul de la Locusteni, care numără peste 300 piese, poate fi considerat suficient, dacă nu chiar bun. Pentru a reflecta însă cît de cît economia animală a respectivei așezări ar fi fost necesară interceptarea mai multor complexe, nu a unor singure gropi.

Din paginile precedente, ca și din fig.2 sînt de reținut următoarele constatări: 1) absența suinelor; 2) exploatarea în egală măsură a cervidelor (cerb și căprior) și ovicaprinelor, fiecare grup depășind 23% din totalul indivizilor sacrificați.

Considerăm că lipsa totală a suinelor - fie domestice, fie sălbatice - nu trebuie speculată, deoarece ea poate fi pur întâmplătoare, datorată săpării unui singur complex al așezării sau, ținînd seama de observațiile lui A.K.McLean (vezi nota 8), poate fi chiar necorespunzătoare realității.

Proporția egală dintre cervide și ovicaprine este cu siguranță fortuită. Faptul că cervidele reprezintă însă peste 20% din totalul animalelor exploatare corespunde cu alte situații din neoliticul timpuriu din țara noastră (Cîrcea-La Hanuri, Valea Lupului, Glăvăneștii Vechi).

Pentru a folosi cifre care să exprime raportul dintre resturile de animale domestice și sălbatice, ar trebui mai multă siguranță în ceea ce privește apartenența oaselor mari de bovine. Am subliniat cu alt prilej dificultățile și incertitudinile separării bour-bou. În cazul eșantionului de la Locusteni humerusul care a înlesnit calcularea înățășimii la greabăn de 1,38 m, tibiile distale și falanga proximală de peste 70 mm lungime, poate și unele piese dentare (v. Tabel nr.3) ar putea proveni de la bouri, deși nu au masivitatea și compactitatea caracteristică animalelor sălbatice. Nu ar fi deci exclus ca aceste piese să aparținut unor femele de bour aflate sub control uman și, în acest caz, nu se mai poate vorbi de Bos primigenius s.str.

Cu toate limitele sale eșantionul de la Locusteni sporește șirul încă restrîns de analize pe materiale osoase din stațiuni neolitice timpurii din țara noastră, aducîndu-și contribuția la reconstituirea vieții populațiilor umane din mileniul al VI-lea f.e.n.

N O T E

1 G.Popilian, Necropola daco-romană de la Locusteni, Craiova, 1980.

- 2 Mulțumim și pe această cale colegului Marin Nica de la Muzeul Olteniei, care ne-a încredințat materialul osos ce face obiectul prezentului studiu.
- 3 M. Nica, O așezare de tip Starcevo-Criș lângă Basarab (jud. Dolj), în SCIV, 22, 1971, 4, p.547-556 ; idem, Nouvelles données sur le Néolithique ancien d'Olténie, în "Dacia", N.S., XXI, 1977, p.13-53.
- 4 P. Coteș, Cîmpia Olteniei, București, 1957, p.156.
- 5 Ibidem, passim. și label p.154.
- 6 Ibidem, p.176.
- 7 Ibidem, p.177 și 182-183.
- 8 Se cuvine să subliniem că în articolul din "Dacia", M. Nica precizează, op.cit., p.27-28, că oasele de la Locusteni au făcut obiectul unei analize preliminare efectuată de A.K.McLean, de la Universitatea din Cambridge. Din datele publicate de M.Nica rezultă că cercetătorul britanic a identificat și porcine, bour și cal, dar în eșantionul ce ne-a parveni pentru studiere nu am găsit oase care să ateste existența acestor specii.
- 9 În tabelul nr.1 cifrele precedate de semnul întrebării se referă la fragmente foarte limitate a căror determinare privind specia este probabilă, dar nu perfect sigură.
Cifrele precedate de ± reprezintă spărturi relativ ne semnificative (pe-reți mandibulari cu impresiuni alveolare, regiuni angulare etc.), fragmente cu fractură recentă, deci putnd teoretic să facă parte din fragmente mai complete, deja numărate. În cazul unui calcul bazat pe numărul de piese folosirea acestei categorii de spărturi este relativ incorectă, deoarece ele provoacă supra-reprezentarea a uneia-două specii cu caracteristici morfologice mai deosebite ale scheletului, în defavoarea altor specii cu o morfologie osoasă mai amforă, sau, chiar și pentru una și aceeași specie, se ajunge la suprareprezentarea anumitor piese scheletice mai susceptibile de spargere fie în strat, fie în timpul săpăturii, dar determinabile chiar și pe fragmente foarte mici.
în cazul vertebrelor și al coxalelor cifrele precedate de ± și cuprinse între paranteze includ fragmente limitate (apofize și capete articulare, zone de pală iliacă etc.) sau corpuri vertebrale corodate de la animale tinere, dintre care unele sînt susceptibile de a proveni de la cerb, nu de la bovine.
- 10 Procedul cîntăririlor începe să fie tot mai mult folosit în analizele osteologice ale eșantioanelor din așezări arheologice, el fiind considerat mai obiectiv decît procedul numărului de piese sau al numărului minim de indivizi (NMI) apreciat. Într-adevăr, aproape fiecare os se găsește spart în două sau mai multe bucăți ; uneori se poate reconstitui care fragmente provin din același os, dar în majoritatea cazurilor o asemenea operație nu este cu putință. În plus, mai cu seamă fragmentele de coaste, cranii, vertebre se clivează, se fărâmițează atît de mult eniar și în timpul săpăturii, încît reconstituirea lor devine cel puțin dificilă și laborioasă. În asemenea

situație numărarea fragmentelor înseamnă introducerea unei erori de calcul, în timp ce operarea cu valori ale masei asigură o exprimare mai obiectivă. Credem însă că metoda nu trebuie folosită pentru compararea eşantioanelor din aşezări diferite, deoarece condițiile locale și compoziția chimică a depozitului care a acoperit oasele produce o mineralizare diferențiată a lor. În analiza unui eşantion însă, procedura poate fi într-adevăr utilă.

Pe de altă parte, în cazul săpării integrale a unei aşezări, cîntărirea diverselor părți scheletice ale fiecărei specii oferă indicii valoroase asupra gospodăririi ei alimentare de către locuitorii aşezării. Cf. de ex. H. R. Stampfi, Osteo-archäologische Untersuchungen des Tierknochenmaterials der spätneolithischen Ufersiedlung Auvernier-La Saunerie, Solothurn, 1976.

- 11 Pentru aprecierea vârstei bovinelor pe baza erupției și uzurii dentare s-a folosit în principal lucrarea lui J. A. Silver, The Ageing of domestic animals, în G. Brothwell and E. S. Higgs, Science in Archaeology, 1963, p. 282-302, corelată cu H. G. Hlgam, PPS, 33, 1968, appendix A, p. 104.
- 12 Al. Bolomey, SCIVA, 27, 1976, 4, fig. 1, p. 469.
- 13 Idem, "Arhivele Olteniei", 1, tab. 5, p. 20.
- 14 Cf. supra notele 12 și 13, de ex. pentru lățimea trohleei distale humerale 76,5-84 mm ; \bar{x} = 80 ; n = 10 ; pentru lățime metacarp distal = 65,5-74 mm ; \bar{x} = 71,4 ; n = 6.
- 15 Humerusul are vârful marelui trohanter ușor deteriorat, așa însoțit lungimea măsurată este incompletă. Dimensiunile piesei sînt : lungime = (289,5) mm ; lat. prox. = 94 ; DAP. prox. = 106 ; lat. min. dlaf. = 39 ; DAP. min. dlaf. = 45,6 ; lat. dist. = 88 ; DAP. dist. = 83.
- 16 Calcularea înălțimii la greabăn a fost făcută cu metoda lui J. Matolosi, Historische Erforschung der Körpergrösse des Rindes..., în "Z. f. Tierz. u. Züchtungsblol", 87, 1970, 2, p. 118, aplicînd coeficientul de 4,77.
- 17 Ibidem, Tabel nr. 17.
- 18 Cf. J. A. Silver, op. cit., Table A, p. 252-253.
- 19 Pentru aprecierea vârstei ovicaprinelor pe baza erupției și a uzurii dentare s-au folosit lucrările : S. Payne, Kill-off patterns in sheep and goats..., în "Anatolian Studies", XXIII, 1973, p. 281-303, corelat cu H. G. Hlgam, op. cit., appendix C, p. 106.

OSSEMENTS D'ANIMAUX DU NÉOLITHIQUE ANCIEN D'OLTÉNIE

Résumé

Pendant les fouilles de la nécropole daco-romaine (II-ème-III-ème siècle) de Locusteni (commune de Daneți, dép. de Dolj) on a également découvert quelques fragments épars de potterie et une fosse ména-